

KARJALAISIEN KUUKAUŠIEN NIMET TA NIIH KUULUJAT PRUASNIEKAT

Karjalan kieli on šuomen kielen rinnalla niitä harvoja kielijä, kumpasissa on omakieliset kuukaušien nimet. Muissa kielissä on otettu käyttööh latinan mukahiset nimet. Tärkienä asiena rahvaš piti kuukaušien nimityštä vuuvvenkierron mukah, tavallisešti aina šen mukah, mimmosie töitä piti mihki vuuvvenaikah ruatua ta luonnon muutokšien mukah.

1. Pakkaiskuu

Šilloin talvi on pakkasillah. Šanotah, jotta tämä kuu jako vaikien talviajan kahtie ta iče on kešellä. Vuuvven enšimäini pruasniekka on **Roštuo**. Šiitä netälin piäštä on **vanha Uuši vuosi** ta šiitä 19.1. oli **Vieristä**. Roštuon ta Vierisän- välistä aikua šanotah **Vierissän kešekši**. Vierissänkeškenä ennen vanhah Karjalašša piettih 7.12.–19.12. tammi-kuunvälisie päivie. Mainittih, jotta šiieh aikah oli liikkeheššä vierissänakka. Še oli šemmoni pahannäköni, pörröpäini. Še šolahti taivahašta ennen Jouluo ta nousi jälelläh Tuuhhunpäivänä. Akka istu avannošša, vaikka šilloin tällöin nousi mualla kävelömäh. Riiheššä akka pui, liäväššä lehmie šiliteli, aitašša puurnuja kolisteli, kylyššä kylpi, pirtissä stolašša istuo kupšotti.

Šiieh aikah ei ruattu mitänä likaista työtä. Šiieh aikah pitäy antua mečän olla rauhašša, ei šua kuatua verekšie puita, eikä kontien nimie mainita. Još mainittih, niin meččä kešällä makšo velat (toi elukoilla vahinkuo, tuli mieštä vaštah ta varautteli. Šanotah jotta šen työntäy pahua ruatamah mečänhaltie.). Vierissänkešellä ei niken uškaltan keritä lampahie, eikä kartata ta

kesrätä villua. Ne työt ruattih ennen ta šiiä vain tikutettih valmehešta lankašta. Ken ei uškon täh keinoh, nillä ei mäneššyty šiiä lampahat. Kaikki unet, mitä nähtih Vierissän kesellä oltih merkittävie.

Ennein šamoin kuin nytki ihmiset tahottih tietyä tulevaisuuvvešta. Käytih kuuntelomašša tien risteykšissä, mistäpäin nuorison pitäy vuottua šulhasie. Varaššettih vierahašta pinošta yksi halko yöllä ta šiiä tuotih še kotih ta kačottih. Kun halko lienöy ollun šilie ta šuora, ni šulhani työllä tulou kaunis ta hyvänluontoni, a kun halko ollou viärä ta okšasa, ni šulhani tulou pahavirkani ta kriesa. Käytih kuuntelomah avannollaki, vain šitä monet varattih ta ei uškallettu lähtie. No još löyty šemmoni porukka ihmisie (yksin ei šuanun käyvä), heijän oli šuatava lehmän taikka vasikan tal'l'a, šen kokoni min piällä šovittih kaikin istumah. Še tal'l'a levitettih ihan avannon šuun eteh ta šiiä kierrettih viiva lumeh ympäri tal'l'ua, piti muistua kiertyä tal'l'an häntäki, muitein vierissänakka vejälti hännästä tal'l'an tai šen piällä istujat avantoh. Kun oli kaikki valmissettu, ni istujat vejettih ičelläh huppu korvih. Nyt hyö ei mitänä nähty ta vuotettih konša vierissänakka tulou pakinoilla.

Vierissänkešellä kun akat istu avannolla, huppu korvissa, lehmän tal'l'an piällä, niin vierissänakka nousi avannošta ta anto kymmenen kyšymyštä ta kun ei ken liene vaššannun niistä istujista hiän otti matkah šen šinne. Vot mimmoset on šen vierissänakan kyšymykšet, niih piti vaššata hoš kenennih istujista, još ei yksi tietän, ni toisen piti auttua. No ne kyšymykšet ollah tämmöset:

Mitä yksi?

– Mie täššä.

Mitä kakši?

– Šilmyä piäššä.

Mitä kolme?

– Rukissa jalkua.

Mitä nel'l'a?

– Lehmällä nännie.

Mitä viisi?

– Kiäššä šormie.

Mitä kuuši?

– Reješšä kaplašta.

Mitä šeiččemen?

– Otavašša tähtie.

Mitä kahekšan?

– Tynnyrissä vannehta.

Mitä yhekšan?

– Ihmiseššä reikyä.

Mitä kymmenen?

– Jaloissa varvašta.

Ta še oli hyvä kun toini toisie autettih, još ei yksi tietän ni toini šano ta šillä keinoin hyö pelaššettih toini toisieh, jotta ei vierissänakka vienyn ketänä järveh. Šemmoista oli perinnehtä Karjalašša.

- **Huppu** *ollah hupušša*. Uhtua (enteitä kuuntelemaan) *mänimmä šiih tieristeykših tä , šen hupun korvihina ta rupeima kaikin*, (niin yksi kiersi kuuntelijat kirveen kanssa kolmesti ja) *šiitä tuli itšeki šinne hupun alla*. Vuokkiniemi
- **Kaplaš** reen jalasta ja kaustaa, pankkoa t. koria yhdistävä tukipuu, ketara. Itäsuomalaisissa reessä on kolme toisiinsa pajuilla kinitettyä paria kaplaita (etu-, keski- ja takakaplas).
- **Vierissänakka** mytologiassa, loppiaisen aikoihin näyttäytyvä vedenhaltija, veden emäntä. (Vuokkiniemi, Hietajärvi, Kontokki, Rukajärvi).
- **Vierissänkeški** Joulun ja loppiaisen välinen aika. (Uhtua, Vuokkiniemi, Kontokki, Jyskjärvi).

Roštuošta šanottih näin: – Roštuo nouštuo, Äijäpäivä päivän nouštuo. Täh aikah šuoriuuttih tuntomattomikši ta juoštih talošta taloh huuhel’nikkana. Huuhel’nikat piti pääštyä pirttih, kostittua niitä ta vielä panna mitänih matkah. Ušein pantih sriäpinyä. Tytöt špouvattih. Oli monenmoista špouvantakeinuo. Käytih kuuntelomah tienristeykših ta avannolla, valettih tinua. Näin yritettih šuaha tietä piäššähkö tänä vuotena miehellä ta mistäpäin ne šulhaset tullah, ta ollahko ne šulhaset pohatat vain köyhät.

Vierissänä muisseltih pokonniekkoja; sriäpittih ta vietih muistelijaista toisih taloloih. Luajittih vielä pärieštä ristijä ta vietih ne avantojen laijoilla.

2. Tuiskukuu

Šatau lunta ta tuiskuou, täštä šynty i kuukauven nimi. Šanotah, jotta tuiskukuušša yksi šilmä vihašta vinkuu, toini

vettä valau (alkukuu on kylmä, loppukuu on lämpimämpi). Tuiskukuušša ollan mainittavat harjapurut. Täštä kuušta vanha rahvaš on näin maininnun:

- Šanotah, jotta mitä harja harjuau šitä kevät kesryäy. (Äijän lunta, äijän tulvavettä (šuuritulva)).
- Šuuren lumen alla ei kylmetä taimenet, kašvikset ta muut kylvöt.
- Tuiskukuun helpot päivät kevätkuušša makšetah.
- Kun tuiskukuušša šatanou äijän lunta, ni kešällä lujašti vihmuu heinätöijien aikana.
- Pität tuiskukuun jiäpuikot luvatah pitkyä talvie.
- Kun tuiskukuun alkupuoli ollou lämmin, ni kevät tulou aikani ta kaunis.
- Lämmin tuiskukuu tietäy kylmyä kevättä.
- Još tahot rakentua šemmosen talon, mi ei lahois ruttoh, ni varušša talon hirret tuiskukuušša.
- Tuiskukuu šano pakkaisikuulla, jotta kun mie oisin šiuna, kylmäsin heposenvaršan vaččah, ta emännän kiän taikinah – vain kun en voi kylmyä kun toini šilmäni jo vettä keittäy.
- Kuuši netälie Roštuošta on harjah, ta yheksännellä loppuu. Harjan tuiskut turpiemmat, harjan pakkaset pahimmat.
- Harjan purut purkusimmat, harjan pakkaset pahimmat, harjan šuvet šuurimmat.
- Harjan purut purkusimmat, harjam pakkaset pahimmat, ukon koiran ulvottau, akan lehmän ammottau, heposen varšan vaččah kylmäy.
- Harjalla kun on hiiren hanket, niin kevyällä on heposen hanket.

3. Kevätkuu

Lämpiey šiä, ilmeštyy pälvijä, räyštähät vajattau. Kevät tulou. Kevätkuu kun ollou pakkani, šiitä tulou kevät lyhyt.

4. Šulakuu

- Lumen šulattau, a routa muah vielä jiäy.
- Šulakuun alušša on lunta, lopusša on heinyä.
- Šulakuu kaikkie vejellä juottau.
- Märkä šulakuu – hyvä peltomua.

Joutokei (1.4.) on kevätprusniekka. Mimmoni šia on Joutokeina, šemmoni tulou kevät. Rahvaš oli primiettin, jotta kun Joutokeina kukko šuanou n'okallah vettä räystähäštä, ni **Jyrinpiänä** (6.5.) härkä šuau turvallah vettä poreista. Šanottih, jotta Joutokeina kuuma kivi šolahtau avantoh. Še oli šen merkki, jotta avanto ei enämpi jäätyn.

Äijäpäivä (še ei ole päivälläh) oli šuuri pruasniekka, šitä pruasnitih kolminki päivin. še oli aina pyhänäpiänä, vain ei šillä ollun vakituista päivämiäryä. Še voit olla netälie myöhempäh, tai netälie aivompah. Netälie ennen oli **Virpopyhäpäivä**. Šinä piänä tuotih pirttih virvonviččoja ta huomenekšella, kun lapšet vielä muattih heitä virvottih (kopšahutetih niillä varvoilla) ta šaneltih näin:

– Virvon, varvon tuorehekši, tervehekši, vuuvvekši vapahakši, netäliksi velkapiäkši. Šiula vičča, miula kakkara. Šiitä pantih ne virvonvičcat oprasojen ympärillä šeinän rakoloih. Oprasat oltih joka talošša, ta lapšetki rissittih šilmieh huomenekšella, ennen šyöntyä ta šyönnin jälkeh.

Plahveššenja (7.4.) Šilloin šanottih, jotta ei pitäis jättyä heinähäkkie joven tuakši, joki jo voit šulua. Šanotah, jotta mi on Plahveššenjana lunta katolla, še on Jyrkinä mualla.

5. Oraškuu

Alkau vihahtua mua, puhetah lehet puissa. Ennein, konša käytöššä karjalaisilla oltih maaliskuu- ta huhtikuunimet, ni niistä šanottih näin:

– Maaliskuu muata näyttäy, huhtikuu humahuttau.

Jyrinpiänä (6.5.) šanottih, jotta Jyrki tulou kalakesselin kera. Jurkinä jyrähtäy kalamiehen kattilašša. Pyhä-Jyrki oli heposien painen ta pitäy huolen heposista. Konša kevyällä työnnettih heposet meččäh, ni šanottih jotta:

– Pyhä-Jyrki Kormeličča, kačo hevoistani, kun työnnän meččäh! Jyrkinä juoštih ympäri huonehista lehmän kello kiäššä. Kakši kertua juoštih myötäh päivyä ta kerta vaštah päivyä. Še juoštih šentäh, jotta ei lehmät muattais meččäššä yötä.

Miikkula. Näitä päivie on kakši: Kevät-Miikkula (9.5.) ta Šyyš-Miikkula (6.12.). Šanotah, jotta Miikkula tulou puoli šuksin toini venehin (täh aikah muuttuu keli). Kevät-Miikkula tulou vihannan vihkon kera, jotta šilloin jo lehmät šuau meččäh työntyä. Pyhä-Miikkula šuojeli lampa-hieki. Monitoimini Pyhä-Miikkula oli meččäštäjienki auttaja ta lintujen jumala. Mečällä kun lähettih ni šanottih, jotta Pyhä-Miikkula auttais lintuja šuaha.

6. Kesäkuu

- Kešäkuu kešän tuou.
- Kešäkuu työntäy ruatoh.
- Äkie kešäkuu – paha kalaššuš.
- Käkini tuou viestin kešäštä, a piäčkyni lämpimistä päivistä.
- Mimmoni kešä, šemmoni heinä.
- Märän kešän ta lämpimän šykyšyn jälkeh on pitkä talvi.

Vosnesenja (5.6.) oli kesällä. Šanottih jotta ”Miikkulalla Miinuah, Vosnesenjana Vonkajärveh”. Ne oltih niijen kylien pruasniekat.

Sroičča (Ei ole päivällä. Tänä uotena 2012 oli 13.6.) Šanottih tätä vielä pokonniekkojen Äijäksipäiväksi. Šeuruavua Sroičan jälkistä netälie šanotah Sroičan netäliksi. Tällä netälillä käyväh kalmismualla ta muisseltih pokonniekkoja. Tavallisešti täh aikah on vilut šiät, ne mainittavat Sroičan vilut. Niillä vikuloilla on omat hyvät puolet. Šanotah jotta villu vil'l'an kašvaattau.

7. Heinäkuu

- Heinäkuu – heinäaika.
- Heinätöitä ruatah tässä kuušša.

Kuivan Iivanan päivä (8.7.) Tästä päivästä aletti varuštua vaššakšie. Iivananpäivä vaššen konstitih lutikkoja. Iivananpäivä vaššen tuotih pirtti joka nurkkah lehtikerppu. Ennein Iivananpäivä ei ois pitän šiäkšie tappa yhtänä. Kun ennen Iivananpäivä šiäkšen tappo, ni šieklallini niitä lisäyty muajilmah. A Iivananpäivän jälkeh kun tapoit yhen šikšen, šieklallini niitä puoleni. Šanottih, jotta Lehti-Iivanan ta Petrunpäivän välillä on ruajun veräjät kahallah. Šilloin lähetti nuotalla kun oli Vetehisellä kala-aitat auki.

Petrunpäivä (12.7.) Šanottih tästä päivästä näin:

– Roštuo nouštuo, Äijäpäivä päivän nouštuo, Petrunpäivä šilmien peštyö.

Kiirikki (Kiirikinpäivä 28.7.) šinä piänä ei ois pitän ruatua mitänä heinätöitä. Oli šemosie tapahukšie, jotta nousi šuuri ukkosen šiä ihan äkkie, tupruutti luuvvot, tuulispiä veiruvot järveh. Näin šiä pölätteli niitä, ken uškalti lähtie heinällä.

8. Elokuu

Varušsettih talven eluo. Elokuun 2. päivä Vienan Karjalašša vietetäh Il'p'an päivyä. Še on enšimmäini šyyšpruasniekka. Šiih aikah alkau hämärtüö jo šen verran, jotta šanotah "Harmua heponi aijan takuata ei nävy". Il'p'an päivästä lapšet ei kylvetä järvie. Šanotah, jotta šiih aikah jo kylmä kivi šolahtau järveh.

Elokuu on paraš marja- ta šieniaika. Vil'p'an leikkuu alkau elokuušša. Il'p'an päivästä aletah maissella uutta potakkua. Šitä ei vielä kuokita, a otetah varaštamalla pešäšta. Tämä aika on aina ollun tärkeie karjalaisen elämässä. Šanotahki šentäh:

- Mitä elokuušša keryät, šitä talvella šyöt.

9. Šyyškuu

Šyyškuu šykyšyn tuou vihmasen ta ikävän. Muuttolinnut aletah lentyä šuveh. Täh aikah lehtipuut ollat kaunehimillah. Ne hehkutah keltasilla, ruškeilla ta oranššivärisillä lehtilöillä. Ilma jähtyy. Vuotettavissa ollah yöpakkaset.

Svisenie (27.9.). Še oli šyyšpruasniekka ta šilloin šanotih näin:

- Svisenie-suusenie, pane meččo kattilah, vain elä šyö".

Tästä päivästä alkau mečäššyškauši ta linturokka kiehuu puašša.

10. Šajekuu

Ei muuta kun šatau vain ta šatau. Vetenä on koko muajilma. Šiitä i nimeh šai. Ta i šanotah täštä kuuštä näin:

- Šajekuu itköy kylmillä kyynälillä.
- Šajekuušša šiiä muuttuu šeiččemen kertua.
- Šajekuušša kutou mujeh ta šiika.

Täh aikah koivu jo tavallisešti kerkiey lykätä lehet. Rahvaš on ammusista ajoista primiettin, jotta kun koivut jätäneh ihan alačči – vuota lämmitä talvie, a kun jänöy oksih lehtie, ni tulou pakkaistalvi.

Pokrova (14.10.) Jumalanšynnyttäjän Neičyt Marijan šuojeluksen muistopäivä. Pokrovašta karja kotih, paimenelta makšu pois, još Pokrovan jälkeh lehmät šyyvväh heinyä suaprašta pielikešeštä. Pokrovan jälkeh ei šuanun enämpi muata liikuttua eikä kyntyä.

Pokrova pokropaiččou: potakat kuoppah, naiset nuottah, miehiet Šuomeh, vanhat akat kiukualla. Pokrovašta kalat korvoh, linnut parveh. Pokrova on kalajumala.

11. Pimiekuu

Tämä on pimein vuuvven aika. Aikaseh pimenöy, mualla ei ole vielä lunta, on pilkkopimie. Pimiekuušta šanotah: ”Kakši pimietä vaššakkah” (Huomenekšella pimie ta jo iltapäivällä tuaš pimie. On vain nimekši pikkusen hämäryä päivyä välissä).

12. Talvikuu

Lunta šatau ta pakkani paukkau. Šiinä i vuosi pyörähti.

- Talvikuu lumella šilmie ilahuttau, ka korvan pakkasella revittäy.
- Kun talvikuušša ollou äijän ušvua ta mua ollou šyväh kylmän, vuota hyvvyä kašvuo.

Roštuonpyhänä oli kolme pruasniekua jälekkäh: **Varvana** (17.12.), **Suava** (18.12.) ta **Miikkula** (19.12.). Näistäki oli oma šanontahini:

– Varvana-virvana, elä käy kenkäššä, elä harpi hattarašša, mie šanon Suavalla, Suava šanou Miikkulalla, Miikkula – kukkulalla. Piä poikki, jalat jokeh.

Näijen kahentoista kalenterikuukauven lisäkši Karjalašša mainitah vielä olovan lisäkši tuohi- ta mätäkuu.

Tuohikuu on šemmoni aika kešäkuušša ennen Petrunpäivyä, konša lehti puušša on jo täyškokoni. Keštäy še kuu šiinä šunnillah kymmenisen päivyä. Šilloin tuohi hyvin nilau koivušta. Täštä i kuukauven nimi. Täh välih ennen käytih tai nytki käyväh tuohimeččäh ta varušetah talven tuohet tarpehieh mukah.

Mätäkuukši šanotah 23.7. ta 24.8. välistä aikua. Še on kešän kuuminta aikua. Täh aikah ennen vanhah oli vaikie šuaha šäilymäh ruokatarvikkehie. Täh aikah jo alkau hapata heinän juuri ta pahoin paretah kaikenmoiset huavat. Ušein täh välih ne pahoin parettih ta moničči alettih märkie.

